

Ni giới miền Bắc trong sự nghiệp giải phóng dân tộc và phát triển đất nước (1945-2025)

ISSN: 2734-9195 08:05 19/10/2025

Có thể khẳng định Ni giới miền Bắc đang và sẽ tiếp tục là lực lượng tiên phong trong việc giữ gìn cội nguồn văn hoá, lan toả giá trị từ bi - trí tuệ và đồng hành cùng dân tộc trên con đường hội nhập quốc tế.

Tác giả: **TS. Đặng Thị Minh Phượng (1) - Ni sinh Thích nữ Huệ Giác (2)**

Tham luận tại Hội thảo khoa học "Đạo Phật Với Cách Mạng Việt Nam" tổ chức ngày 25/08/2025, tại chùa Quán Sứ, Hà Nội

1. Vai trò của Ni giới miền Bắc trong 30 năm (1945-1954)

Trong kháng chiến chống thực dân Pháp (1945 - 1954), Ni giới miền Bắc trên tinh thần “hộ quốc an dân” đã phát huy truyền thống yêu nước bằng cả tinh thần và vật chất qua các hoạt động thiết thực như: quyên góp lương thực, thuốc men, nuôi giấu cán bộ cách mạng, biến nhiều chùa trở thành cơ sở cách mạng. Trong màu huỳnh y vàng rực rỡ, các vị Ni trưởng, Ni sư không chỉ trau dồi giới hạnh mà còn tích cực làm hậu phương vững chắc cho cách mạng, là tấm gương sáng về sự gắn kết giữa “đạo và đời” tiêu biểu đó là: Ni trưởng Đàm Thu (1885-1967), Ni trưởng Đàm Xương (1914-2001), Ni trưởng Đàm Bình (1926-2007), Ni trưởng Đàm Khang (1908-2007)...

Ni sư Đàm Đăng (trụ trì) cùng hai Ni cô Đàm Minh, Đàm Trạch đã “bí mật đào hầm, tạo nơi trú ẩn cho cán bộ, du kích” (3). Ni trưởng Đàm Đăng “được tặng thưởng Huân chương Kháng chiến chống Pháp hạng Nhì” (4). Sư Đàm Nghi chùa Yên Phúc (Hà Nội) đã “tham gia Việt Minh, chùa được tặng thưởng Huân chương Kháng chiến hạng Nhất” (5).

Trước cảnh đất nước lâm than dưới ách của thực dân, Sư cô Thích Đàm Hiền chùa Khánh Tân đã cùng các Sư khác trong chùa như Thích Đàm Thuận, Thích Đàm Thìn, Thích Đàm Mùi “miệt mài đào hầm bí mật dưới bàn thờ Tam bảo, cất

giấu vũ khí, tài liệu và che chở nhiều đồng chí, như: Nguyễn Văn Phiên (sau này là Chủ tịch huyện Quốc Oai), Nguyễn Văn Xuất (Chủ tịch Ủy ban Kháng chiến xã)...” (6). Chùa Khánh Tân thời kỳ này cũng chính là nơi diễn ra nhiều cuộc họp quan trọng của Đảng.

Trong hàng ngũ tự vệ xung phong phải kể đến sự kiện “60 sư ni làm công tác tiếp tế, tuần tra. Đa số họ trở thành y tá trong các đơn vị bộ đội chiến đấu hoặc hộ lý trong các trạm quân y” (7).

Ni trưởng Thích Đàm Thảo, năm nay 112 tuổi đã từng là người quyết tâm tạm cởi áo cà sa, gác lại chuyện tu hành hai năm để “trực tiếp tham gia chiến trường Điện Biên Phủ, đảm trách nhiệm vụ phục vụ y tế tại đồi A1” (8)

Hình minh họa bởi AI

Trong thời kỳ kháng chiến chống Mỹ cứu nước, Trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước, Ni giới miền Bắc đã nêu cao truyền thống yêu nước, phụng sự Tổ quốc, đồng hành cùng dân tộc trong những thời khắc cam go của lịch sử. Tiêu biểu có Ni trưởng Đàm Hữu (1911-1981), Ni trưởng Đàm Để (1908-1995), Ni trưởng Thích Đàm Thực, Ni trưởng Thích Đàm Xuân, Ni trưởng Thích Đàm Duyên, Ni sư Đàm Luận (chùa Hương Thệ), Ni sư Đàm Đạt (chùa Hộ Quốc), Ni sư Đàm Vân (khu Đống Đa). Các vị không chỉ tham gia dân quân du kích, trực tiếp chiến đấu và phục vụ chiến đấu, mà còn tích cực bảo vệ miền Bắc, chi viện cho miền Nam; biến nhiều ngôi chùa thành căn cứ cách mạng, kho vũ khí, hầm chỉ huy và nơi cứu chữa thương bệnh binh. Với tinh thần xả thân vì nước, các Ni trưởng, Ni sư đã hy sinh lợi ích cá nhân, cống hiến sức lực, tài sản và cả những vật dụng quý giá để phục vụ kháng chiến, chăm lo đời sống và sức khỏe cho chiến sĩ.

Những đóng góp to lớn và cao quý ấy đã khẳng định vai trò quan trọng của Ni giới Phật giáo miền Bắc, đồng thời minh chứng sinh động cho truyền thống Phật giáo Việt Nam luôn gắn bó máu thịt với dân tộc, vì độc lập, tự do của Tổ quốc.

2. Vai trò của Ni giới miền Bắc trong xây dựng và bảo vệ Tổ quốc (1975-2025)

Thứ nhất, góp phần bảo tồn và phát huy truyền thống văn hóa dân tộc

Ni giới miền Bắc đã có nhiều đóng góp thiết thực trong việc bảo tồn và lan toả các giá trị văn hoá, đạo đức truyền thống của dân tộc thông qua nhiều hoạt động ý nghĩa: duy trì lễ hội văn hoá Phật giáo trùng tu và tôn tạo chùa chiền, để Phật tử và nhân dân được tham gia sinh hoạt tâm linh - văn hoá. Nhiều ngôi chùa do Chư Ni trụ trì không chỉ trở thành trung tâm sinh hoạt tôn giáo mà còn là nơi gìn giữ di sản, giáo dục đạo đức cho cộng đồng như: Ni trưởng Thích Đàm Ánh đã “dốc toàn tâm toàn lực vào việc trùng tu tôn tạo cảnh giới” (9) tại chùa Phụng Thánh, dần dần thu hút tín đồ Phật tử cùng khách vãng lai đến lễ bái và tu tập Bát quan trai giới.

Ni trưởng Đàm Đế trụ trì chùa Lũ (Hà Nội) đã quyết định “*tôn tạo tượng Đức Quán Thế Âm Bồ Tát bằng đồng*” (10) với mong muốn Phật tử có nơi chiêm bái và lưu lại cho hậu thế. Ni trưởng Đàm Lựu đã “*tích cực hỗ trợ các chương trình trùng tu các Cổ tự và danh lam tại Việt Nam*” (11). Ni sư Thích Đàm Nguyệt trụ trì Tổ đình chùa Phúc Quang đã “dồn hết tài lực, trí lực cùng nhân dân Phật tử địa phương không quản gian lao vất vả xây dựng lại ngôi tam bảo ngày một khang trang tốt hảo” trở thành trung tâm tu tập thiền và phục vụ tín ngưỡng cho nhân dân địa phương.

Ni sư Đàm Thanh đã nhận chùa Bàn Kết tại quê nhà (Hà Nội) để “xây dựng làm nơi quy tụ tín ngưỡng cho nhân dân trong vùng; năm 2004, Ni sư nhận lời mời của nhân dân thôn Yên Phú, tới xây dựng kiến thiết, trụ tu nhà Tổ và hướng dẫn các tín đồ tu tập” (12). Với uy tín và đức độ của Ni sư nên quy tụ được “cả hàng nghìn tín đồ Phật tử do Ni sư hướng dẫn quy y Tam Bảo” (13).

Ni trưởng Thích Đàm Hình ủng hộ xây 03 nghĩa trang liệt sĩ, đúc 03 pho tượng Bác Hồ bằng đồng và “trùng tu 05 ngôi cổ tự, như chùa Hang, chùa Huống, chùa Tân Quang, chùa Cam Giá, chùa phúc Xuân ở tỉnh Thái Nguyên và 03 ngôi cổ tự tại tỉnh Bắc Giang và tỉnh Bắc Ninh” (14).

Ni sư Thích Đàm Hoà là người “có công rất lớn để xây dựng, tu bổ, tôn tạo ngôi chùa Tường Vân - Di tích lịch sử văn hóa cấp quốc gia ngày một hoàn thiện và có sức hấp dẫn, được công nhận là “Chùa cảnh tinh tiến, gương mẫu” (15) nên đã vinh dự nhận được Huy chương “Vì sự nghiệp bảo tồn văn hóa dân tộc”.

Ngoài ra, hoạt động tổ chức các lễ hội Phật giáo tại các cơ sở chùa chiền do Chư Ni quản lý thì chính “sư trụ trì, Ni sư sẽ trực tiếp tham gia công tác chuẩn bị, tiến hành tổ chức, thực hiện nghi lễ, sự hỗ trợ, nhu cầu về mặt tâm linh, tôn giáo của cộng đồng địa phương” (16).

Thứ hai, hỗ trợ giáo dục và phát triển nguồn nhân lực trẻ:

Trong lĩnh vực giáo dục, Chư Ni miền Bắc không ngừng gieo mầm thiện lành cho thế hệ trẻ. Qua các khoá tu để các em tu tập nội tâm, hiểu và hành giáo lý Phật giáo cùng với lớp học kỹ năng, sinh hoạt đạo đức nhằm cho các em hiểu rõ giá trị sống, biết trân quý truyền thống, rèn luyện tinh thần trách nhiệm và nuôi dưỡng tâm hồn với hạt giống lành với mong muốn góp phần đào tạo các em thiếu niên trở thành lực lượng tích cực đóng góp cho cộng đồng và đất nước. Tiêu biểu là: Sư cô Thích Diệu Tâm trụ trì chùa Khánh Linh (Hải Dương) đã tổ chức khoá tu mùa hè xuyên suốt 3 ngày (15 đến 17/6/2023) với chủ đề “Tuổi trẻ và đạo đức” với các hoạt động thiết thực như đêm thắp hoa đăng, rửa tay chân cho cha mẹ, đọc Kinh Báo đáp công ơn cha mẹ, thực hành tu tập, được hướng dẫn sơ đồ tư duy, kỹ năng sinh tồn, tự tay làm chả giò,.. để các em có cơ hội “học thêm nhiều điều bổ ích cho hành trình hoàn thiện nhân cách trở thành con ngoan và người có ích cho xã hội.” (17).

Ni sư Thích Tâm Chính trụ trì chùa Vẽ (18) (Hải Phòng) tổ chức khoá tu mùa hè “Bồ Đề Tâm” lần thứ XX năm 2025 với sự tham dự của hơn 600 bạn trẻ. Ni sư tâm huyết tạo ra cho các em một môi trường tu học bổ ích để các em được “học

những bài học về lòng biết ơn, giúp các em nuôi dưỡng tâm từ bi, hạnh hỷ xả, hạnh lắng nghe, giáo dục đạo đức, rèn luyện tính tự lập, kỷ luật, tinh thần đoàn kết, làm việc trong một tập thể”(19) cùng lồng ghép các kiến thức bổ ích về kỹ năng sống, an toàn giao thông, phòng cháy chữa cháy, phòng đuối nước. Với mong muốn hướng các em đến sự tinh tấn tu học, mang những điều học được từ khoá tu áp dụng vào cuộc sống thường ngày để trở thành một người con ngoan, trò giỏi, một người công dân tốt có định hướng tương lai và có ích cho xã hội.

Nổi bật trong công tác giáo dục thanh thiếu niên Phật tử phải kể đến Ni sư Thích Minh Thịnh không chỉ dừng lại ở khoá tu mùa hè mà Ni sư còn: Mở lớp học từ thiện “ngoại ngữ và kỹ năng sống” cho học sinh cấp 1 và cấp 2; Ni sư cùng với Giáo hội Phật giáo Việt Nam phối kết hợp với Trường Đại học khoa học Xã hội và Nhân văn liên kết đào tạo chuyên ngành tôn giáo học cho thanh thiếu niên Phật tử và Tăng, Ni. (20)

Ngoài ra còn có Ni trưởng Đàm Lan mở “*đạo tràng Pháp Môn Tu Thiền gồm những người trẻ (20-40 tuổi)*” (21) để các thanh thiếu niên tham gia tu tập, làm chủ cảm xúc của mình, xoá tan căng thẳng, lo âu trong học tập và công việc. Sư cô Thích Minh Nguyệt trụ trì chùa ngọc Dương (Hải Phòng) tổ chức khoá tu mùa hè “*Tuổi trẻ với đạo Phật*” lần thứ IV với sự tham dự của gần 200 em khoá sinh với mong muốn “*tạo sân chơi bổ ích, nhằm thu hút và giáo dục đạo đức, nhân cách, lối sống hướng thiện cho tuổi trẻ*” (22). Sư cô Thích Nữ Như Hiếu trụ trì chùa Khánh Nguyên (Thái Bình) tổ chức khoá tu cho gần 200 bạn trẻ độ tuổi từ 10 đến 20 với chủ đề “*Ươm mầm tương lai*” lần thứ VIII. Đặc biệt ở khoá tu là Sư cô đã phối hợp với thư viện tỉnh Thái bình dùng xe lưu động vận chuyển sách đến chùa tạo diễn đàn sách với mong muốn cho các em được tiếp cận và sử dụng sách in, sách điện tử nhằm “*mang lại sự hứng thú cho việc đọc sách, khích lệ và nâng cao chất lượng văn hóa đọc trong các bạn trẻ*”. (23)

Có thể thấy, những hoạt động giáo dục của Chư Ni miền Bắc không chỉ truyền trao tri thức và kỹ năng sống mà còn khơi dậy nơi thế hệ trẻ ý thức trách nhiệm, lòng biết hơn và tâm hồn hướng thiện. Thông qua khoá tu, lớp học và các chương trình trải nghiệm, Chư Ni đã trực tiếp góp phần nuôi dưỡng nhân lực trẻ vừa có trí tuệ, vừa có đạo đức, sẵn sàng đóng góp cho sự phát triển bền vững của đất nước.

Thứ ba, tham gia tích cực vào các hoạt động từ thiện và hỗ trợ cộng đồng:

Với tinh thần từ bi và hạnh nguyện “*hộ quốc an dân*”, Chư Ni miền Bắc luôn xem công tác từ thiện, an sinh xã hội là một phần không thể tách rời của đời

sống tu tập và phụng sự. Từ việc vận động, chia sẻ với người có hoàn cảnh khó khăn, chăm lo cho người già neo đơn, trẻ mồ côi, đến hỗ trợ những gia đình gặp hoạn nạn, Ni giới miền Bắc không chỉ mang đến sự trợ giúp về vật chất mà còn có ý nghĩa tinh thần lớn lao về sự truyền trao niềm tin, nghị lực và tâm từ đến mọi người. Tiêu biểu như: Ni trưởng Đàm Lựu đã *“tích cực trong việc hỗ trợ đồng bào bị thiên tai”* (24) và *“thăm viếng và giúp đỡ các trại cùi và các trung tâm trẻ em tật nguyền,...”* (25). Ni sư Thích Đàm Lan trụ trì chùa Bồ Đề (quận Long Biên - Hà Nội) không chỉ *“giúp được hơn 300 trẻ mồ côi cơ nhỡ”* (26) mà còn *“cưu mang người lang thang cơ nhỡ và những người già neo đơn, bệnh nhân nhiễm HIV/AIDS”* (27). Ni sư Thích Đàm Nhã (Phú Thọ) đã *“tặng máy phát điện, máy lọc nước, quần áo, giày dép, tặng xe đạp cho học sinh có hoàn cảnh khó khăn”* (28).

Ni sư Thích Đàm Hoài đã mở Tuệ Tĩnh đường tại chùa Phúc Long (Hà nội) để miễn phí việc *“khám, chữa bệnh cho nhân dân, Phật tử, góp phần chăm lo sức khỏe cộng đồng”* (29).

Ni trưởng Thích Đàm Thanh (Hà Nội) nhận thấy *“nơi nào có thiên tai, lũ lụt, bệnh tật đói nghèo, các Cô nhi viện, các Trại dưỡng lão”* (30) đều tổ chức hướng dẫn Phật tử để giúp đỡ.

Ni sư Thích Minh Thịnh trụ trì chùa Diên Phúc (Hà Nội) đã phối hợp với Hội Chữ thập đỏ *“tặng quà cho các gia đình có hoàn cảnh khó khăn, những người bệnh tật, ốm đau. Hiện nay, chùa Diên Phúc cũng là nơi cưu mang của trẻ lang thang cơ nhỡ và những người già neo đơn, không nơi nương tựa”* (31).

Tại Hưng Yên có Ni sư Thích Đàm Dược đã *“vận động ủng hộ trên 1 tỷ đồng cho các hộ có hoàn cảnh khó khăn”* (32). Ni sư Thích Đàm Hằng ra sức *“vận động ủng hộ công tác phòng, chống dịch Covid-19 của huyện 30 triệu”* (33).

Với hạnh nguyện từ bi và tinh thần “phụng sự nhân sinh”, Chư Ni miền Bắc đã để lại dấu ấn sâu đậm trong công tác từ thiện, an sinh xã hội. Không chỉ kịp thời sẻ chia khó khăn với người nghèo, người già neo đơn, trẻ mồ côi, người yếu thế, Chư Ni còn chủ động triển khai các chương trình dài hạn như nuôi dưỡng trẻ mồ côi và người già neo đơn, thành lập Tuệ Tĩnh đường khám và chữa bệnh miễn phí, cứu trợ thiên tai, hỗ trợ trẻ em nghèo hiếu học dựng xây tương lai. Những hoạt động này không chỉ mang lại lợi ích thiết thực mà còn lan tỏa giá trị nhân văn, nuôi dưỡng niềm tin và nghị lực sống trong cộng đồng.

Có thể khẳng định, trong gần nửa thế kỷ qua, Chư Ni miền Bắc đã đóng góp một cách bền bỉ và toàn diện vào sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc. Từ việc bảo tồn di sản văn hoá Phật giáo gắn với giá trị truyền thống dân tộc, giáo dục

thế hệ trẻ về đạo đức, tri thức, kỹ năng sống đến triển khai các hoạt động từ thiện, an sinh xã hội, mọi hành động đều thể hiện tinh thần “tốt đời - đẹp đạo”. Bằng uy tín, tâm đức, tài đức, giới đức và năng lực tổ chức, các Ni trưởng, Ni sư không chỉ mang lại lợi ích thiết thực cho cộng đồng mà còn khơi dậy niềm tin, tinh thần đoàn kết và trách nhiệm xã hội trong phương châm hoạt động của Phật giáo Việt Nam đó là “Đạo pháp - Dân tộc - Chủ nghĩa Xã hội”. Sự hiện diện và cống hiến của Chư Ni miền Bắc là minh chứng sống động cho giá trị nhân văn của Phật giáo Việt Nam, góp phần gìn giữ đạo pháp, phát huy bản sắc văn hoá và đồng hành cùng đất nước trên con đường phát triển bền vững.

3. Những bài học kế thừa và phát huy vai trò của Ni giới miền Bắc trong giai đoạn hiện nay

Thứ nhất, giữ vững cốt lõi “hộ quốc an dân” và chuyển hoá thành sức mạnh phụng sự trong thời đại mới

(Ảnh: Internet)

Trong bối cảnh hội nhập quốc tế và Cách mạng công nghiệp 4.0 phát triển như vũ bão, Chư Ni miền Bắc cần khẳng định vai trò không chỉ dừng lại ở phạm vi tu tập và từ thiện truyền thống, mà còn cần tiên phong mở rộng các lĩnh vực phụng sự mới gắn với sự phát triển thời đại hội nhập toàn cầu. Tinh thần “hộ quốc an dân” hôm nay cần được chuyển hoá thành “sức mạnh mềm” để giải quyết các vấn đề thời sự đang thách thức toàn cầu như biến đổi khí hậu, khủng hoảng tinh thần, phân hoá xã hội hay khoảng cách sự chuyển đổi số. Để thực

hiện thì đầu tiên thí điểm ngay từ các ngôi chùa do Chư Ni trụ trì có thể trở thành những “điểm xanh” kiểu mẫu để duy trì cảnh quan sinh thái trong lành và tổ chức các chương trình “tu học xanh”, hướng dẫn Phật tử vừa tu học vừa tham gia hoạt động “trồng cây xanh” trong khuôn viên chùa hay thí điểm tại một nơi cụ thể. Điều này vừa giúp Phật tử tu học, vừa bảo vệ môi trường cũng như trong *Kinh Từ Tâm (Mettasutta)* Đức Phật dạy “mong mọi loài chúng sanh, được an lạc, an ổn” (34), hành động này chính là thực hành giáo lý từ bi của Đức Phật dạy vì chúng sinh, nhân loại cho sự phát triển bền vững mai sau. Bên cạnh đó, Chư Ni có thể phát huy vai trò “Sứ giả Như Lai”, kết nối với cộng đồng hơn nữa trong việc tổ chức các khoá thiền, tư vấn tâm lý trị liệu Phật giáo, xây dựng đội ngũ tình nguyện viên là Phật tử am hiểu tâm lý và giáo lý Phật giáo nhằm chăm sóc sức khoẻ tinh thần cho người dân, đặc biệt là thanh thiếu niên, người lao động và người cao tuổi.

Song song đó, việc hội nhập quốc tế mở ra cơ hội để Ni giới tham gia các diễn đàn, hội thảo, giao lưu văn hoá - tôn giáo, góp phần quảng bá hình ảnh Ni giới Việt Nam tuệ - đức đến bạn bè năm châu. Các chương trình hợp tác này không chỉ giúp lan toả thông điệp từ bi, hoà bình mà còn khuyến khích trao đổi kinh nghiệm hoằng pháp, bảo vệ môi trường, phát triển cộng đồng. Trong kỷ nguyên số, Chư Ni cần đi đầu trong việc số hoá kinh sách, nghi lễ, hình ảnh di sản và ứng dụng công nghệ hiện đại như thực tế ảo (VR) hay mô hình 3D để tái hiện chùa cổ, lễ hội, công tác Phật sự, các tấm gương “hộ quốc an dân” của Chư vị tiền bối hữu công Phật giáo để giúp thế hệ trẻ và cộng đồng quốc tế tiếp cận Phật giáo Việt Nam một cách sinh động. Bởi phụng sự không chỉ là làm cho đất nước giàu, mạnh, người dân ấm no hạnh phúc mà phụng sự còn là làm sao cho hình ảnh Tổ quốc được nâng vị thế trên trường quốc tế. Bằng cách kết hợp sức mạnh tâm linh, những hoạt động truyền thống với các giải pháp sáng tạo trên tinh thần “hòa nhập nhưng không hòa tan”, Chư Ni miền Bắc không chỉ tiếp nối truyền thống “hộ quốc an dân” mà còn góp phần xây dựng một xã hội an lành, phát triển bền vững và mang tầm ảnh hưởng quốc tế đến năm 2045 và xa hơn.

Thứ hai, kết hợp bảo tồn di sản văn hoá Phật giáo với sáng tạo, hội nhập và phát triển bền vững

Trong bối cảnh chuyển đổi số và hội nhập, việc bảo tồn di sản văn hoá Phật giáo không chỉ dừng lại ở việc giữ nguyên hiện trạng chùa chiền hay nghi lễ truyền thống mà cần nâng lên thành chiến lược bảo tồn “sống” tức là vừa giữ gìn và cũng vừa lan toả. Chư Ni miền Bắc có thể tiên phong triển khai mô hình “Chùa – Trung tâm văn hoá cộng đồng” tích hợp thành 3 điểm quan trọng gồm: (1) Điểm sinh hoạt tôn giáo; (2) Điểm giáo dục, đào tạo Phật pháp và kỹ năng sống; (3) Điểm bảo tồn và phát huy giá trị di sản. Và cần có một không gian

trong chùa để tạo nên bảo tàng ảo 3D, ứng dụng thực tế ảo (VR/AR) tái hiện lịch sử, không gian của chùa cũng như những bậc tổ Sư khai sơn tạo tự có công với cách mạng, xã hội để mọi người có thể tiếp cận một cách trực quan và sống động. Những điểm trung tâm này không chỉ hướng dẫn Phật tử mà còn mở cửa cho học sinh, sinh viên, khách du lịch trong và ngoài nước để trở thành cầu nối giữa Phật giáo với đời sống xã hội đương đại. Điều này góp phần *“giữ gìn và phát huy giá trị văn hóa, sức mạnh con người Việt Nam trong sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc, hội nhập quốc tế”* (35) như tinh thần Văn kiện Đại hội XIII của Đảng đã đề ra. Bên cạnh đó, cần có một trang web riêng hay ứng dụng di động về văn hoá Phật giáo chứa đa ngôn ngữ sẽ giúp mở rộng phạm vi tiếp cận từ cộng đồng địa phương đến toàn cầu chỉ cần một cái chạm vào chiếc smartphone hoặc laptop có kết nối internet. Đồng thời, cần liên kết với các trường Đại học, viện nghiên cứu, các tổ chức quốc tế về bảo tồn di sản như UNESCO để di sản Phật giáo Việt Nam được nghiên cứu, ghi nhận và quảng bá trên các diễn đàn quốc tế đến bạn bè năm châu.

Bên cạnh yếu tố công nghệ hiện đại, quảng bá thì cần chú trọng kết hợp giữa bảo tồn di sản đi đôi với phát triển kinh tế - xã hội bền vững. Các ngôi chùa có thể kết hợp với chính quyền địa phương hay các doanh nghiệp xây dựng mô hình “du lịch tâm linh – sinh thái”, kết hợp việc tham quan di tích gắn với trải nghiệm ẩm thực chay, thiền, học thủ công mỹ nghệ Phật giáo. Mô hình này có thể vừa tạo ra chi phí để dùng vào việc tu bổ, đầu tư phát triển cho việc bảo tồn di tích chùa, vừa có thể tạo việc làm cho người dân địa phương. Điều này hoàn toàn hợp lý với chủ trương trong Văn kiện Đại hội XIII của Đảng đã đề ra *“Có kế hoạch, cơ chế và giải pháp xử lý đúng đắn mối quan hệ giữa bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa, lịch sử truyền thống dân tộc trong xây dựng con người, phát triển kinh tế - xã hội”* (36). Có thể thấy đây là hướng đi quan trọng vừa bảo tồn bản sắc văn hoá dân tộc, vừa đóng góp vào mục tiêu phát triển đến năm 2045.

Thứ ba, định hình vai trò tiên phong của Ni giới miền Bắc trong giáo dục đạo đức - kỹ năng - ý thức công dân toàn cầu cho thế hệ trẻ

Trong bối cảnh đất nước hướng đến việc xây dựng và phát huy sức mạnh con người Việt Nam để trở thành quốc gia phát triển, văn minh, giàu bản sắc, nhiệm vụ giáo dục thế hệ trẻ không chỉ dừng lại ở việc truyền đạt kiến thức, mà còn phải hình thành nhân cách, bản lĩnh và năng lực hội nhập quốc tế. Thực hiện điều đó, các hoạt động như khoá tu mùa hè, lớp học về kỹ năng sống, chương trình bảo trợ trong học đường cần được mở rộng về nội dung lẫn phương thức. Về nội dung giáo dục cần tích hợp hài hoà giữa giáo lý Phật giáo về các khía cạnh đạo đức như: từ, bi, hỷ, xả bốn tâm vô lượng là nền tảng đạo đức trong

Phật giáo, bởi “nếu mỗi người đều cố gắng công thực hành tứ vô Lượng Tâm, không phân biệt tôn giáo, chủng tộc, nam nữ... quả địa cầu này sẽ trở thành thiên đàng, trong đó tất cả chúng sanh chung sống an vui trong tình huynh đệ, và mỗi người sẽ là một công dân lý tưởng trong một thế giới thanh bình an lạc (37). Chất liệu yêu thương là điều không thể thiếu trong đạo đức Phật giáo, chỉ khi có tình yêu thương thì các em mới có thể yêu thương chính mình, người thân trong gia đình, rồi lan toả đến mọi người xung quanh và rộng hơn là quê hương đất nước và muôn loài. Vì vậy giáo dục đạo đức thế hệ trẻ cần cho các em thực tập quán bằng cách mang tình yêu thương “đến cho tất cả cũng như cho đến bản thân tôi” (38). Đặc biệt là thực tập thiền để các em xoá tan những cảm xúc tiêu cực, stress, áp lực từ học tập, công việc, các mối quan hệ thì tâm mới an, trí mới sáng. Mời các diễn giả, chuyên gia định hướng nghề nghiệp, đặc biệt là giáo dục kỹ năng sống của một công dân toàn cầu như: ý thức bảo vệ môi trường, bình đẳng giới, an toàn trong chuyển đổi số (gần đây đã xảy ra sự việc bắt cóc online), giao tiếp liên văn hoá và năng lực thích ứng trong môi trường đa quốc gia. Ngoài ra, cần chú trọng mở các lớp học ngoại ngữ miễn phí do Chư Ni có khả năng ngoại ngữ chia sẻ hoặc thành lập các câu lạc bộ ngoại ngữ tại chùa. Bởi ngoại ngữ chính là “chìa khoá” quan trọng thu hẹp khoảng cách và tự tin hội nhập quốc tế. Về phương thức, Chư Ni cần tận dụng sức mạnh truyền thông như: xây dựng các nền tảng học tập trực tuyến qua Zoom, Meeting, ứng dụng các trang mạng xã hội (Facebook, Youtube, Tiktok, Zalo) những trang được tiếp cận nhiều bởi giới trẻ, hay AI và tổ chức các hội thảo quốc tế trực tuyến để kết nối mạng lưới Ni giới - Phật tử trẻ xuyên tỉnh, xuyên quốc gia. Mỗi khoá tu hay hội thảo diễn ra cần có một mã QR Zalo đưa mọi người vào một nhóm để trở thành một cộng đồng, một ngôi nhà sinh hoạt Phật pháp lâu dài. Như vậy mỗi khoá tu sẽ không chỉ dừng lại ở thời gian một hay ba ngày mà còn trở thành hành trình học tập suốt đời, giúp thế hệ trẻ duy trì kết nối, chia sẻ tri thức và giá trị đạo đức thông qua không gian số.

Bên cạnh đó, Chư Ni có thể phối hợp với các trường đại học, phổ thông, trung học cơ sở, các tổ chức thanh thiếu niên, các cơ sở giáo dục nghề nghiệp để đưa chương trình “Phật giáo và công dân toàn cầu” vào hoạt động ngoại khoá để giúp các học sinh, sinh viên vừa thấm nhuần giáo lý, đạo đức Phật giáo, tinh thần yêu nước, vừa có năng lực giao tiếp, hội nhập. Kết nối và tổ chức các diễn đàn giao lưu quốc tế, trại hè liên văn hoá trên nền tảng trực tuyến với các quốc gia Phật giáo như Thái Lan, Srilanka, Ấn Độ,... để tạo cơ hội cho thanh thiếu niên Việt Nam vừa giao lưu học hỏi, vừa nuôi dưỡng khát vọng vươn lên, từng bước hội nhập quốc tế, đúng như tinh thần văn kiện Đại hội XIII nhấn mạnh: “Tăng cường giáo dục lòng yêu nước, lòng tự hào dân tộc, truyền thống và lịch sử dân tộc, ý thức trách nhiệm xã hội của các tầng lớp nhân dân, nhất là thanh

niên... nâng cao nhận thức, ý thức tôn trọng và chấp hành pháp luật, bảo vệ môi trường, giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc của người Việt Nam” (39). Nếu được áp dụng và triển khai đồng bộ, tầm nhìn này sẽ giúp hình thành một thế hệ trẻ Việt Nam đến năm 2045 vừa giàu lòng nhân ái, vừa vững vàng trí tuệ, bản lĩnh, có ích cho xã hội, góp phần làm cho đất nước phồn vinh, văn minh, giàu mạnh, hạnh phúc, đồng thời khẳng định vị thế Việt Nam trong cộng đồng quốc tế.

Trong bối cảnh toàn cầu hoá, hội nhập như ngày nay, việc kế thừa và phát huy vai trò của Ni giới miền Bắc trong giai đoạn hiện nay không chỉ là sự tiếp nối truyền thống, mà còn là sự thích ứng linh hoạt, sáng tạo và hội nhập sâu rộng với thế giới trên tinh thần “phương tiện” và “khế lý - khế cơ - khế thời”. Tức là vừa giữ vững cốt lõi “hộ quốc an dân” để luôn “đồng hành cùng dân tộc”, đồng thời kết hợp bảo tồn di sản gắn với đổi mới, cùng tiên phong trong giáo dục, đạo đức, kỹ năng và ý thức công dân toàn cầu. Có như thế, Chư Ni sẽ là lực lượng dẫn thân góp phần trực tiếp vào kỷ nguyên mới. Đây chính là con đường để khẳng định tầm vóc, trí tuệ và đóng góp của Ni giới miền Bắc đối với sự phát triển của đất nước đến năm 2045 và xa hơn nữa.

Kết luận

Ni giới miền Bắc với truyền thống “hộ quốc an dân”, đầy đủ tâm đức, trí đức, tài đức là một phần quan trọng trong ngôi nhà Giáo hội Phật giáo đã và đang cùng Tăng đoàn cả nước góp phần làm rạng danh Phật giáo Việt Nam. Nhìn lại chặng đường dẫn thân và phụng sự của Ni giới miền Bắc trong giai đoạn 1945 - 2025, có thể khẳng định Ni giới miền Bắc đang và sẽ tiếp tục là lực lượng tiên phong trong việc giữ gìn cội nguồn văn hoá, lan toả giá trị từ bi - trí tuệ và đồng hành cùng dân tộc trên con đường hội nhập quốc tế. Sự kết hợp hài hoà, nhuần nhuyễn giữa truyền thống và đổi mới để hội nhập trên tinh thần “hoà nhập nhưng không hoà tan”, giữa phụng sự tâm linh và phụng sự xã hội, chính là chìa khoá để Chư Ni góp phần hiện thực hoá khát vọng đưa đất nước Việt Nam trở thành quốc gia phát triển, phồn vinh, giàu mạnh, văn minh, hạnh phúc và đậm đà bản sắc dân tộc. Tin rằng, với tinh thần từ bi - trí tuệ, hoạt động theo phương châm “Đạo pháp - Dân tộc - Chủ nghĩa Xã hội” cùng sự kiên định và tâm huyết, Chư Ni sẽ tiếp tục là nguồn cảm hứng bất tận, tấm gương sáng ngời về tinh thần quên mình để dẫn thân và phụng sự cho xã hội và Tổ quốc.

Tác giả: **TS. Đặng Thị Minh Phượng - Ni sinh Thích Nữ Huệ Giác**

Tham luận tại Hội thảo khoa học "Đạo Phật Với Cách Mạng Việt Nam" tổ chức ngày 25/08/2025, tại chùa Quán Sứ, Hà Nội

Chú thích:

1) Trường Đại học Công nghiệp Thành phố Hồ Chí Minh. Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn (ĐHQG TP.HCM)

2) Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn (ĐHQG TP.HCM).

3) Hạnh Hiếu: Ni giới Thủ Đô – Nhìn từ cận đại, truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: <https://dacsanhoadam.vn/ni-gioi-thu-do-nhin-tu-can-dai/>

4) Thích Nhuận Pháp – Nguyễn Ngọc Quỳnh, “Vai trò của phụ nữ trong các sinh hoạt Phật giáo ở Việt Nam”, Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam, Sđd..., tr.1060

5) Thích Nhuận Pháp – Nguyễn Ngọc Quỳnh, “Vai trò của phụ nữ trong các sinh hoạt Phật giáo ở Việt Nam”, Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam, Sđd..., tr.1060

6) Thích Thanh Phương - Bùi Hữu Dực - Thích Minh Hải - Trần Ngọc Thoan: Bài 10: Sư cô Thích Đàm Hiền - bậc chân tu nguyện hóa thân thành chiến sĩ cứu nước, truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: https://congan.com.vn/vu-an/phong-su/bai-10-su-co-thich-dam-hien-bac-chan-tu-nguyen-hoa-than-thanh-chien-si-cuu-nuoc_178084.html

7) Nguyễn Thị Như: Đóng góp của Phật giáo trong kháng chiến chống thực dân Pháp (1945-1954), truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: <http://nxbctqg.org.vn/dong-gop-cua-phat-giao-trong-khang-chien-chong-thuc-dan-phap-1945-1954-.html>

8) Ban TTTT GHPGVN tỉnh Hải Dương/Báo Giác Ngộ: Vị Ni trưởng 111 tuổi từng khoác chiến bào trực tiếp tham dự chiến trường Điện Biên Phủ, truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: <https://giacngo.vn/vi-ni-truong-111-tuoi-tung-khoac-chien-bao-truc-tiep-tham-du-chien-truong-dien-bien-phu-post71418.html?gidzl=-E-kjltF4pxzAzCtEquJFx-reqx2kpGTjgFqIPEuDKtYyVHEnRqtGRMcyqQVxc8GklkZ5ZOIBQ8tsF4vIm>

9) Thích Nữ Diệu Bản, “Tiểu sử và cảm nhận về cuộc đời tu hành của ni trưởng Thích Đàm Ánh tự Đức Huy (1926 – 2015)”, Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2022, tr.708

10) Thích Nữ Từ Thảo: Lược sử Ni giới và hành trạng Chư Ni Phật giáo Việt Nam, Sđd..., tr.476.

11) Thích Nữ Từ Thảo: Lược sử Ni giới và hành trạng Chư Ni Phật giáo Việt Nam, Sđd..., tr.481.

12) Thích Nữ Từ Thảo: *Lược sử Ni giới và hành trạng Chư Ni Phật giáo Việt Nam*, Sđd..., tr.496.

13) Thích Nữ Từ Thảo: *Lược sử Ni giới và hành trạng Chư Ni Phật giáo Việt Nam*, Sđd..., tr.497.

14) Thích Nữ Từ Thảo: *Lược sử Ni giới và hành trạng Chư Ni Phật giáo Việt Nam*, Sđd..., tr.516-517.

15) Hà Bắc: *Ni trưởng Thích Đàm Hòa - gương sáng tốt đời, đẹp đạo*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, Hùng: <https://baothanhhoa.vn/ni-truong-thich-dam-hoa-nbsp-guong-sang-tot-doi-dep-dao-249216.htm>

16) Lý Thị Thảo, “Vai trò của Ni sư trong giữ gìn, phát huy giá trị văn hoá Phật giáo ở ngôi chùa làng Bắc bộ hiện nay”, *Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2022, tr.1179

17) Quảng Nghiêm: Hải Dương: *Nét đẹp Khóa tu mùa Hè 2023 tại chùa Khánh Linh huyện Tứ Kỳ*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://phatsunonline.vn/hai-duong-net-dep-khoa-tu-mua-he-2023-tai-chua-khanh-linh-huyen-tu-ky>

18) Hay còn gọi là Hoa Linh cổ tự

19) Thành Trung: Hải Phòng: *Hơn 600 bạn trẻ tham dự khóa tu mùa hè “Bồ Đề Tâm” lần thứ XX tại chùa Vẽ*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://www.phatsunonline.vn/hai-phong-hon-600-ban-tre-tham-du-khoa-tu-mua-he-bo-de-tam-lan-thu-xx-tai-chua-ve-12>

20) Nguyễn Thị Tố Uyên, “Vai trò của chùa Diên Phúc đối với đời sống tinh thần của người dân Đông Anh hiện nay”, *Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2022, tr.989-990

21) Trần Thị Hồng Yến, “Ni trưởng Thích Đàm Lan: Một số đóng góp cho Phật giáo và xã hội”, *Tinh thần nhập thế của Nữ giới Phật giáo Việt Nam xưa và nay*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2024, tr.234

22) Thành Trung: Hải Phòng: *Khai mạc khóa tu mùa hè “Tuổi Trẻ Với Đạo Phật” lần thứ IV tại chùa Ngọa Dương*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://phatgiaohaiphong.com/hai-phong-khai-mac-khoa-tu-mua-he-tuoi-tre-voi-dao-phat-lan-thu-iv-tai-chua-ngo-duong/>

23) Tronghaitb: Thái Bình: *Khoá tu mùa hè “Ươm mầm tương lai” lần thứ VIII tại chùa Khánh Nguyên*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ:

<https://phatsuonline.vn/thai-binh-khoa-tu-mua-he-uom-mam-tuong-lai-lan-thu-viii-tai-ch-ua-khanh-nguyen>

24) Thích Nữ Từ Thảo: *Lược sử Ni giới và hành trạng Chư Ni Phật giáo Việt Nam*, Sđd..., tr. 481.

25) Thích Nữ Từ Thảo: *Lược sử Ni giới và hành trạng Chư Ni Phật giáo Việt Nam*, Sđd..., tr. 481.

26) Trần Thị Hồng Yến, “Ni trưởng Thích Đàm Lan: Một số đóng góp cho Phật giáo và xã hội”, *Tinh thần nhập thế của Nữ giới Phật giáo Việt Nam xưa và nay*, Sđd... , tr.238

27) Trần Thị Hồng Yến, “Ni trưởng Thích Đàm Lan: Một số đóng góp cho Phật giáo và xã hội”, *Tinh thần nhập thế của Nữ giới Phật giáo Việt Nam xưa và nay*, Sđd... , tr.238

28) Vĩnh Hà: *Ni sư có tấm lòng nhân ái*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://baophutho.vn/ni-su-co-tam-long-nhan-ai-181189.htm>

29) Lam Giang TH: *Tuệ Tĩnh đường, chùa Phúc Long (huyện Thanh Trì, Hà Nội) chữa bệnh miễn phí cho người nghèo*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://btgcp.gov.vn/doi-song-van-hoa-tin-nguong-ton-giao/tue-tinh-duong-chua-phuc-long-huyen-thanh-tri-ha-noi-chua-benh-mien-phi-cho-nguoi-ngheo-postX9ar0xwno1.html>

30) Thích Nữ Từ Thảo: *Lược sử Ni giới và hành trạng Chư Ni Phật giáo Việt Nam*, Sđd..., tr. 497.

31) Nguyễn Thị Tố Uyên, “Vai trò của chùa Diên Phúc đối với đời sống tinh thần của người dân Đông Anh hiện nay”, *Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2022, tr.989

32) Vũng Đăng Minh - Vũ Ngọc Quỳnh, “Ni giới với việc tham gia cuộc vận động toàn dân đoàn kết xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh”, *Tinh thần nhập thế của Nữ giới Phật giáo Việt Nam xưa và nay*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội, 2024, tr.327

33) Vũng Đăng Minh - Vũ Ngọc Quỳnh, “Ni giới với việc tham gia cuộc vận động toàn dân đoàn kết xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh”, Sđd... , tr.327

34) Hòa thượng Thích Minh Châu, Nguyên Tâm và Trần Phương Lan (dịch giả): *Kinh Tiểu Bộ*, Nxb. Hồng Đức, Hà Nội, 2021, tr.14.

35) Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, Tập I, Hà Nội, 2021, tr. 202

36) Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, Sđd,... Tập I, tr.145

37) Narada Maha Thera, Đức Phật và Phật pháp, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội, 2019, tr.626

38) Ajahn Pasanno, Tu dưỡng tâm từ bằng thiền chánh niệm, Nxb. Hồng Đức, 2018, tr.262.

39) Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII, Sđd,... Tập I, tr.143

Tài liệu tham khảo:

1] Hạnh Bích: *Ninh Bình: Lễ Tống chung truy điệu Ni trưởng Thích Đàm Thực*, truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: <https://phatgiao.org.vn/ninh-binh-le-tong-chung-truy-dieu-ni-truong-thich-dam-thuc-d10427.html>

2] Thích Nữ Diệu Bản (2022), *“Tiểu sử và cảm nhận về cuộc đời tu hành của ni trưởng Thích Đàm Ánh tự Đức Huy (1926 - 2015)”*, *Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.

3] Ban TTTT GHPGVN tỉnh Hải Dương/Báo Giác Ngộ: *Vị Ni trưởng 111 tuổi từng khoác chiến bào trực tiếp tham dự chiến trường Điện Biên Phủ*, truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: <https://giacngo.vn/vi-ni-truong-111-tuoi-tung-khoac-chien-bao-truc-tiep-tham-du-chien-truong-dien-bien-phu-post71418.html?gidzl=-E-kjJltF4pxzAzCtEquJFxreqx2kpGTjgFqIPEuDKtYyVHEnRqtGRMcyqQVxc8GklkZ5ZOIBQ8tsF4vIm>

4] Hà Bắc: *Ni trưởng Thích Đàm Hòa - gương sáng tốt đời, đẹp đạo*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: https://baothanhhoa.vn/ni-truong-thich-dam-hoa-nbsp-guong-sang-tot-doi-dep-dao-249216.htm?gidzl=gwt2BwV4nNkejiCjeD_4TQwrnoIzZvHqkRB59xNNA7JfxP8YvzATTkdgdY-sZv5skUF5T3WzN3TXfCB0V0

5] Thích Minh Châu, Nguyên Tâm và Trần Phương Lan (dịch giả) (2021), *Kinh Tiểu Bộ*, Nxb. Hồng Đức, Hà Nội.

6] Nguyễn Hồng Dương (2016), *“Nữ giới Hà Nội với đạo và đời”*, *Nữ giới Phật giáo Việt Nam: Truyền thống và hiện đại*, Nxb. Đại học Quốc gia TP.HCM.

7] Ni Như Đức (2009), *Lược Sử Ni giới Bắc Tông Việt Nam*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội.

8] Nguyễn Đại Đồng. (2014). *Phật giáo miền Bắc thời kỳ 1954 – 1981*. Tạp chí nghiên cứu Phật học, số 5.

9] Vĩnh Hà: *Ni sư có tấm lòng nhân ái*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://baophutho.vn/ni-su-co-tam-long-nhan-ai-181189.htm>

10] Hạnh Hiếu: *Ni giới Thủ Đô - Nhìn từ cận đại*, truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: <https://dacsanhoadam.vn/ni-gioi-thu-do-nhin-tu-can-dai/>

11] Trần Ngọc Kha: *Gặp sư trụ trì Thích Đàm Lan sau ‘sự việc đáng buồn’*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://daidoanket.vn/gap-su-tru-tri-thich-dam-lan-sau-su-viec-dang-buon-10027669.html>

12] Vững Đăng Minh - Vũ Ngọc Quỳnh (2024), *“Ni giới với việc tham gia cuộc vận động toàn dân đoàn kết xây dựng nông thôn mới, đô thị văn minh”*, *Tinh thần nhập thế của Nữ giới Phật giáo Việt Nam xưa và nay*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.

13] Nguyễn Thị Như: *Đóng góp của Phật giáo trong kháng chiến chống thực dân Pháp (1945-1954)*, truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: <http://nxbctqg.org.vn/dong-gop-cua-phat-giao-trong-khang-chien-chong-thuc-dan-phap-1945-1954-.html>

14] Thích Diệu Nhân (2022), *Hai tấm gương, một tấm lòng yêu nước điển hình của Ni giới Thanh Hoá*, *Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.

15] Quảng Nghiêm: *Hải Dương: Nét đẹp Khóa tu mùa Hè 2023 tại chùa Khánh Linh huyện Tứ Kỳ*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://phatsunonline.vn/hai-duong-net-dep-khoa-tu-mua-he-2023-tai-chua-khanh-linh-huyen-tu-ky>

16] Ajahn Pasanno (2018), *Tu dưỡng tâm từ bằng thiền chánh niệm*, Nxb. Hồng Đức.

17] Thích Nhuận Pháp - Nguyễn Ngọc Quỳnh (2022), *“Vai trò của phụ nữ trong các sinh hoạt Phật giáo ở Việt Nam”*, *Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.

18] Thích Thanh Phương - Bùi Hữu Dực - Thích Minh Hải - Trần Ngọc Thoan: *Bài 10: Sư cô Thích Đàm Hiền - bậc chân tu nguyện hóa thân thành chiến sĩ cứu*

nước, truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: https://congan.com.vn/vu-an/phong-su/bai-10-su-co-thich-dam-hien-bac-chan-tu-nguyen-hoa-than-thanh-chien-si-cuu-nuoc_178084.html

19] Thích Thanh Phương - Bùi Hữu Dực - Thích Minh Hải - Trần Ngọc Thoa: *Bài 12: Ni trưởng Thích Đàm Xuân - người “mở tung cửa chùa đi cứu nước”*, truy cập ngày 12 tháng 08 năm 2025, từ: https://congan.com.vn/vu-an/phong-su/bai-12-ni-truong-thich-dam-xuan-nguoi-mo-tung-cua-chua-di-cuu-nuoc_178181.html

20] Thích Nữ Từ Thảo (2017), *Lược sử Ni giới và hành trạng Chư Ni Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Văn hoá - Văn nghệ TP.HCM, TP.HCM.

21] Narada Maha Thera (2019), *Đức Phật và Phật pháp*, Nxb. Tôn giáo, Hà Nội.

22] Thiền viện Trúc Lâm Trí Đức Ni (2020), *Lược sử Ni giới Phật giáo Việt Nam từ thế kỷ I đến thế kỷ XVIII*, Nxb. Hồng Đức, Hà Nội.

23] Lý Thị Thảo(2022), *“Vai trò của Ni sư trong giữ gìn, phát huy giá trị văn hoá Phật giáo ở ngôi chùa làng Bắc bộ hiện nay”*, *Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.

24] Tronghaitb: *Thái Bình: Khoá tu mùa hè “Ươm mầm tương lai” lần thứ VIII tại chùa Khánh Nguyên*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://phatsunonline.vn/thai-binh-khoa-tu-mua-he-uom-mam-tuong-lai-lan-thu-viii-tai-chua-khanh-nguyen>

25] Thành Trung: *Hải Phòng: Khai mạc khóa tu mùa hè “Tuổi Trẻ Với Đạo Phật” lần thứ IV tại chùa Ngộ Dương*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://phatgiaohaiphong.com/hai-phong-khai-mac-khoa-tu-mua-he-tuoi-tre-voi-dao-phat-lan-thu-iv-tai-chua-ngo-duong/>

26] Phúc Thịnh – Phúc Thông: *Hà Nội: Phân ban Ni giới phía Bắc tổ chức hội nghị tổng kết hoạt động Phật sự năm 2024, đề ra phương hướng công tác năm 2025*, truy cập ngày 07 tháng 08 năm 2025, từ: <https://www.phatsunonline.vn/ha-noi-phan-ban-ni-gioi-phia-bac-to-chuc-hoi-nghi-tong-ket-hoat-dong-phat-su-nam-2024-de-ra-phuong-huong-cong-tac-nam-2025-63>

27] Thành Trung: *Hải Phòng: Hơn 600 bạn trẻ tham dự khóa tu mùa hè “Bồ Đề Tâm” lần thứ XX tại chùa Vẽ*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://www.phatsunonline.vn/hai-phong-hon-600-ban-tre-tham-du-khoa-tu-mua-he-bo-de-tam-lan-thu-xx-tai-chua-ve-12>

28] Lam Giang TH: *Tuệ Tĩnh đường, chùa Phúc Long (huyện Thanh Trì, Hà Nội) chữa bệnh miễn phí cho người nghèo*, truy cập ngày 13 tháng 08 năm 2025, từ: <https://btgcp.gov.vn/doi-song-van-hoa-tin-nguong-ton-giao/tue-tinh-duong-chua-phuc-long-huyen-thanh-tri-ha-noi-chua-benh-mien-phi-cho-nguoi-ngheo-postX9ar0xwno1.html>

29] Nguyễn Thị Tố Uyên (2022), *“Vai trò của chùa Diên Phúc đối với đời sống tinh thần của người dân Đông Anh hiện nay”*, *Nữ Phật tử với Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.

30] *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XIII*, Nxb. Chính trị quốc gia Sự thật, Tập I, Hà Nội, 2021.

31] Trần Thị Hồng Yến (2024), *“Ni trưởng Thích Đàm Lan: Một số đóng góp cho Phật giáo và xã hội”*, *Tinh thần nhập thế của Nữ giới Phật giáo Việt Nam xưa và nay*, Nxb. Khoa học Xã hội, Hà Nội.